

סוכה הגבוהה למעלה מעשרים אמה פסול דאוריתא או דרבנן

ראשי פרקים

- א. הצגת הבעיה
- ב. שיטת ר' יונתן מילוניל
- ג. שיטת המאירי
- ד. הסבר המאירי ע"פ הסברות המובאות בתוס' ד"ה כי עביד (ב.)
- ה. סיכום

"משנה: סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה - פסולה,

גמ': מנא הני מילי? ...

ורבא אמר: מהכא בסכת תשבו שבעת ימים. אמרה תורה:
כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי. עד
עשרים אמה - אדם עושה דירתו דירת עראי, למעלה
מעשרים אמה - אין אדם עושה דירתו דירת עראי, אלא
דירת קבע. אמר ליה אביי: אלא מעתה, עשה מחיצות של
ברזל וסיכך על גבן - הכי נמי דלא הוי סוכה? - אמר ליה,
הכי קא אמינא לך: עד עשרים אמה, דאדם עושה דירתו
דירת עראי, כי עביד ליה דירת קבע - נמי נפיק. למעלה
מעשרים אמה, דאדם עושה דירתו דירת קבע, כי עביד ליה
דירת עראי - נמי לא נפיק." (ב .)

א. הצגת הבעיה - כיצד יהיה היכר של עראיות בסוכה מדפנות של קבע

הסברא הפשוטה בדברי רבא בודאי לפני קושיתו של אביי, היא שהתורה
הצריכה לבנות סוכה שהנמצא בה יכיר שהיא מבנה עראי ע"י זה שיראה
שהמבנה אינו יכול להחזיק מעמד בקביעות. ודין זה הוא מדאוריתא.

כך משמע מפשטות לשונו של ר"י מלוניל (משנה א ד"ה סוכה):
"אמרה תורה צא מדירת קבע ושב בדירת עראי וקיימא להו לרבנן דכל
כותל שגבוהה למעלה מעשרים אמה אין אדם יכול לבנותה מהוצין וכל
הדומה לו שהוא בניין עראי אבל אם רצה להגביהה יותר מעשרים אמה
אינו יכול לבנותה אלא מאבנים ועפר והדומה לו שהוא בניין קבוע ואם
כן מאי היכרא יש בו בסוכה יותר מביתו"
לאחר תשובתו של רבא לאבבי לכאורה אדם אינו יכול להכיר בארעיות
של הסוכה כיוון שהותר לו לבנותה מאבנים וברזל, א"כ מהי הסיבה
שבגללה אסרה התורה לבנותה יותר מעשרים אמה? הרי גם בבנין ברזל
הפחות מעשרים אין היכר של ארעיות ובכל זאת סוכה זו כשרה?

ב. ר' יונתן מלוניל

תשובתו של ר' יונתן היא: "אבל כיון שאסרנו לו שאינו יכול להגביהה כי
אם כ' אמה שהוא גובה לבניין ארעי הפחות שבעולם אפי' סיכך על
מחיצות של ברזל כשרה היא, שיחשוב כיון שאלו מחיצות חזקות כראי
מוצק למה אין אדם מגביה אותם, ש"מ שמצוה לעמוד בסוכת עראי"
היושב בסוכה מאבנים ג"כ ישאל את עצמו מדוע הסוכה הזו שהיא כ"כ
חזקה לא נבנתה בגובה של יותר מעשרים? ויענה לעצמו שזה מפני שאז
היה מחויב לעשותה באופן של קבע אחרת לא היתה עומדת, ועכשיו
שנבנתה בפחות מעשרים יכולה לעמוד גם באופן שאינו קבוע וזה כבר
יזכיר לו את היותו נמצא במבנה שאפשר לעשותו עראי וסגי בהכי.
וקשה להבין כוונתו של ר' יונתן שהרי מבנה של עשרים אמה גובהו יותר
מתשע מטר ואין רגילות לבנות מבני קבע בגובה שכזה אם כן מדוע
שישאל את עצמו למה סוכתו היא לא בגובה שכזה, הרי כל בית קבע אינו
נבנה יותר מארבע מטר אלא"כ זהו ארמון וכדומה כיצד יהיה היכר לכך
שהוא גר במבנה שאפשר לעשותו ארעי?
ניתן לבאר שכוונתו של ר' יונתן אינה שהמבנה עצמו יזכיר לאדם את
הארעיות, אלא ידעתו את הדין המגביל את גובה הסוכה תזכיר לו את
הארעיות שישאל הרי התורה התירה לו לבנותה מאבנים וממילא
מתאפשרת לו הבניה של יותר מעשרים ללא חשש שתיפול סוכתו א"כ
מדוע הגבילה התורה את גובה הסוכה ויגיע למסקנה שדין זה בא ליצור

היכר של ארעיות אבל בראותו את סוכת האבנים לא יעלה על מחשבתו לשאול מדוע לא נבנתה יותר מעשרים שהרי אין שום רגילות לבנות כך אולם בלשונו של ר' יונתן קשה להכניס סברא זו כיון שלא כתבה בפירושו.

ג. המאירי

לעומת זאת במאירי (ב.) ד"ה הדרך השלישי מצאנו סברא אחרת לגמרי מדוע הוגבל גובה הסוכה.

"והדרך השלישי הוא שלדעת רבא טעם פיסולה מדכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים אמרה תורה צא מדירת קבע ושב בדירת עראי עד כ' אמה אדם עושה דירתו דירת עראי למעלה מכ' אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע. כלומר כל שאינו מגביה יתר מכ' אמה אינו צריך ליתן לב כל כך על חוזק המחיצות ודיו במחיצות קנים והוצים וקנים על גביהן לסכך עליהם בפסולת גורן ויקב ודברים הקלים וכל שדיו בכך אפילו עשאה הוא בנין קבוע, אפי' עשה מחיצות של ברזל, אנו אין לנו שאין אדם מצוי להרבות הוצאה בלא צורך ומה שאינו מצוי אין בו צורך לתקנה. אבל אילו הכשרתו בגובה יתר על כ' נמצאו הדברים מראים לו שצריך הוא לדירת קבע ויקבענה כיון עד שהענין נראה לו כמין בית והיכר סוכה נפקע ממנו, ולדעת זה אין לגובה יתר מכ' הכשר בשום פנים אלא בין דפנות מגיעות לסכך בין אין מגיעות בין אין לה יתר מד' אמות בין יש לה פסולה על כל פנים"

לפי סברת המאירי כיון שהוגבל גובה הסוכה לגובה בו אין צורך בבנין קבע ממילא אדם לא יוציא הוצאות מיותרות וע"פ רוב יבנה בנין ארעי. ואם יבנה מאבנים וברזל לא יהיה ניכר לו שיושב בבנין ארעי, לא כר' יונתן מלוניל שטרח לבאר שיהיה לו היכר גם בבניין אבנים שכזה אלא לא יהיה לו היכר כלל, אולם אנו לא חוששים שיבנה מבנה שכזה.

ויש לשאול אם צותה תורה שהאדם יבנה מבנה ארעי כיצד יצא אדם ידי חובתו כשבונה מבנה קבע של פחות מעשרים אמה, הרי התורה צותה לבנות מבנה עראי? ואם התורה לא הצריכה מבנה עראי אלא זו תקנה של חכמים כיצד נסביר את רבא "בסכת תשבו שבעת ימים. אמרה תורה: כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי. משמע שדין זה הוא דין תורה ולא דרבנן? ואילו מפשט המאירי משמע שפסול גבוהה למעלה

מעשרים אמה הוא תקנה דרבנן כדי שיבנה אדם מבנה שניכר בארעיותו ומדאורייתא לא אכפת לן. ולא מצאתי מי שעמד על עניין זה. וא"כ קשה הרי רבא למד את דינו מפסוק ולא ציין שזו תקנתא דרבנן? ולא משמע שרבא חזר בו בתרוצו לקושית אביי מדבריו הראשונים אלא באר לאביי את כוונתו הראשונית – ("אמר ליה, הכי קא אמינא לך?")

ויש לעיין ולבאר הדברים ע"פ הסברות המובאות בדברי תוס' והר"ן

ד. תוס' ד"ה כי עביד (ב.)

"כי עביד ליה דירת קבע שפיר דמי - דאע"ג די ש לפרש קרא בדירה שאינה ראויה אלא לשבעה למעוטי קבע, משמע ליה קרא דאתא לשיעורא לאורויי לך מדת גובהה כלו' בסוכה שאפשר לעשות עראי. וא"ת וכיון דלא חיישינן אלא שתהא ראויה לעשותה עראי ואע"פ שעושה אותה קבע א"כ אמאי אמר (תענית דף ב.) גשמים סימן קללה בחג והלא יכול לקבוע הנסרים במסמרים שלא ירדו גשמים בסוכה? ואפילו תימצי לומר דאסור משום גזרת תקרה כי היכי דאמר לקמן בפירקין (דף יד.) גבי פלוגתא דר"מ ורבי יהודה דמסככינן בנסרין דאי מכשרת בהו אתי למימר מה לי לסכך בזה מה לי לישב תחת תקרת ביתי וביתו ודאי פסול מדאורייתא דסוכה אמר רחמנא ולא ביתו של כל ימות השנה, מ"מ כיון דלא אסור אלא מדרבנן לא שייכא למימר שהגשמים סימן קללה וי"ל דנהי דלא חיישינן בדפנות אי עביד להו קבע מ"מ בסככה שעיקר הסוכה על שם הסכך, לא מיתכשרה עד דעביד לה עראי ומה"ט נמי ניחא לרבי זירא דדריש מדכתי' וסוכה תהיה לצל הא כתי' נמי מזרם וממטר וניבעי נמי שלא ירדו גשמים לתוכה אלא ודאי משום דבעינן סככה עראי וא"כ הוה ליה קבע."

מתבאר בתוס' שישנם שני סוגי עראיות, ארעיות של המבנה שלא יכול להחזיק מעמד לאורך זמן וארעיות של שימוש ודיוור האדם במבנה הסכך יכול להיות קבוע במסמרים לאורך ימים אולם בעינן שירד גשם לסוכה כדי שהאדם לא יגור בה בקביעות (ונ"ל שלזה כיוון המהר"ם ד"ה כי עביד ליה דירה (ב.) "פ' עראי דסכך היינו שלא יכסנו בקביעות בנסרים בעניין שלא ירדו בו גשמים").

ומבאר תוס שארעיות הסכך צריכה להיות בפועל ולא רק שיהיה אפשרות לעשותו בארעי לעומת ארעיות המחיצות והמבנה בהם אין חיוב שתהיה בפועל ארעית. וזאת מכיון שעיקר הסוכה על שם הסכך. והתקשה בדברי תוס' השפת אמת (ב. ד"ה כי עביד) "...מיהו אכתי קשיא לי על דבריהם כיון דתירצו דהסכך אסור להיות קבע שוב מנ"ל לרבא כלל דהתורה נתנה שיעור בגובהה לענין עראי הא שפיר י"ל דהא דמצריך הכתוב שיהי' עראי הקפידא הוא לגבי הסכך..."

ע"פ החילוק שהובא במאירי מתורצת היטב קושייתו של השפת אמת, הפסוק חייב ארעיות בסוכה וחכמים פירשו שעיקרה היא ארעיות של דיור האדם בסוכה. שלא יבוא אדם להשתמש בה בקביעות בגלל התקרה העשויה מסכך המאפשר ירידת גשמים וכדומה והוסיפו עוד גדר והרחבה של ארעיות המבנה מדרבנן ע"י ההגבלה של הגובה שע"פ רוב תביא את האדם לבנות סוכה ארעית. ובדיעבד אם בנה מבנה קבע יצא ידי חובה מדאוריתא אולם אם בנה יותר מעשרים הפקיעו חכמים את הכשר סוכתו כיון שעשה נגד תקנתם.

אמנם מתוס' משמע שלמד מן הפסוק מדאוריתא את שני גדרי העראיות: "משמע ליה קרא דאתא לשיעורא לאורויי לך מדת גובהה כלו' בסוכה שאפשר לעשות עראי" וכן "דנהי דלא חיישינן בדפנות אי עביד להו קבע מ"מ בסככה שעיקר הסוכה על שם הסכך לא מיתכשרה עד דעביד לה עראי" וניתן לומר בתוס' שהתורה חייבה היכרא של ארעיות ולא פירטה את ישומו המעשי וחכמים הגדירו את ההכר בשתי צדדיו ולכן קיבלו שניהם תוקף של דאוריתא, ואילו לפי המאירי התפרש הפסוק ע"י חכמים כמחייב ארעיות מצד דיור האדם בסוכה לעומת עראיות המבנה שהיא תקנה מדרבנן

תוס' לא באר לנו מדוע משמע שהתורה התירה לבנות סוכה בפועל בקבע אלא שיהיה אפשרות לעשותה עראי לעומת הסכך שחייב להיות ארעי בפועל

הר"ן באר זאת היטב (א. מדפי הריף):

"ונ"ל דמשום הכי משמע לן הכי לפי שאי אפשר לומר שהתורה תצווה מה שאי אפשר לעמוד עליו דבאיזה דבר

נשער אם הבניין ראוי לשבעה בלבד או ליותר מכן משום
הכי -משמע לן דבשעור שאפשר שיעשה בו דירת עראי
תליא מילתא.

ומתבאר שגם הר"ן סבר כתוס' שפסול מעל עשרים הוא מדאורייתא אלא
שלא תצוה תורה לעשות בניין ארעי בלי שניתן להגדיר מהו ארעי ומה לא
לכן הגובה הוא הגדר לבניין ארעי ואם יעשה אדם מבנה קבע פחות
מעשרים יצא ידי חובתו אע"פ שלא ניכר לו ארעיותו מכיון שהתורה
קבעה גדר שניתן לשערו אמנם לא כיון לכוונתה של תורה לבנות מבנה
ארעי בפועל אלא שניצל את חוסר היכולת בעולם להגדיר מהו ארעי
באופן מדויק אלא רק ע"י ההגבלה המדויקת של גובה עשרים. וזו כוונת
תוס' – "דאע"ג דיש לפרש קרא בדירה שאינה ראויה אלא לשבעה למעוטי
קבע משמע ליה קרא דאתא לשיעורא לאורויי לך מדת גובהה כלו' בסוכה
שאפשר לעשות עראי"

ה. סיכום השיטות

מצינו ג' שיטות מדוע יוצא אדם ידי חובתו בסוכה שעשאה מאבנים
וברזל בפחות מעשרים אע"פ שאין בה היכר של ארעי
ע"פ הר"י מילוניל – כיון שיודע את הדין המגבילו שלא לבנות יותר
מעשרים ניכר לו הארעי. אע"פ שבסוכה עצמה אין היכר בכך.
ע"פ תוס' והר"ן – הארעי ניכר לו מן הסכך שיורד בו גשם וממילא לא
יגור שם בקביעות ועוד אע"פ שלא ניכר הארעי מן המבנה עצמו יצא ידי
חובתו כיון שהתורה לא הגדירה אלא גובה משום שהגדרה אחרת
לארעיות אי אפשר לתת והוי מעין "נבל ברשות התורה" שיצא ידי חובתו
אבל לא כיון למטרה של תורה לבנות מבנה ארעי בפועל.
ע"פ המאירי - אין חיוב מהתורה לבנות מבנה ארעי אלא תקנת חכמים
לבנות עד גובה של עשרים כדי שע"פ רוב לא יבנה מבנה קבע ואם בנה
סוכת קבע פחות מעשרים יצא שכן חכמים לא חשו למיעוט אולם אם
בנה יותר מעשרים הפקיעו הכשר סוכתו כי עשה בהדיא נגד תקנתם. ומן
התורה יש חיוב היכר ארעיות רק בדיוור האדם כלומר ישיבה תחת סכך
שאר אדם קובע תחתיו את דירתו.